

РІШЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ПРО ПРИСУДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.082 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» на підставі прилюдного захисту дисертації «Обмежувальні заходи в кримінальному праві України» за спеціальністю 081 «Право» 4 січня 2023 року.

Ковалик Юлія Михайлівна, 03.11.1996 року народження, громадянка України, освіта повна вища. У 2019 році закінчила Львівський національний університет імені Івана Франка, здобула ступінь магістра за спеціальністю «Право» та отримала кваліфікацію «Магістр права» (диплом з відзнакою).

З 09.2019 року і дотепер навчається в аспірантурі на кафедрі кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка (денна форма навчання).

З 02.2021 року до цього часу працює асистенткою кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка.

Дисертацію виконано на кафедрі кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Науковий керівник: **Бурдін Володимир Миколайович**, доктор юридичних наук, професор, в.о. декана юридичного факультету, професор кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів.

Здобувачка має 13 наукових публікацій за темою дисертації, з них 1 стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, 6 статей у наукових фахових виданнях України, 0 монографій:

1. Пліш (Ковалик) Ю. М. Правова природа обмежувальних заходів у кримінальному праві України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. Вип. 70. С. 229–235.
2. Ковалик Ю. М. Кримінально-правові наслідки умисного невиконання обмежувальних заходів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 259–264.
3. Ковалик Ю. М. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством, як підстава призначення особі одного чи декількох обмежувальних заходів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 194–198.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

1. Палюх Лідія Михайлівна, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка, без зауважень.

2. Денькович Ольга Іванівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка, надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. На с. 23 роботи серед пунктів наукової новизни, які віднесені до категорії вперше, запропоновано про необхідність розширення сфери застосування обмежувальних засобів, які передбачені у КК України, і щодо кримінальних правопорушень, не пов'язаних з домашнім насильством. Попри те, що така пропозиція авторки заслуговує на підтримку, дискусійною є ініціатива про розширення цієї підстави саме до усіх кримінальних правопорушень, якими заподіяно шкоду конкретній потерпілій особі (с. 162 роботи) за умови існування ризиків щодо повторності вчинення кримінально-протиправних діянь, помети чи інших виражених ознак майбутньої протиправної діяльності (с. 155-156 роботи). Як приклад на користь такого підходу, авторка наводить випадок вчинення злочину, передбаченого ст. 152 КК України, щодо особи, яка проживає по сусідству (с. 155 роботи). В описаній ситуації підхід дисертантки можна підтримати. Але чи є потреба у застосуванні таких засобів, якщо винним вчинено не зґвалтування, а наприклад, кишенькову крадіжку? Чи відповідатиме принципу пропорційності застосування у такому випадку до винної особи такого обмежувального заходу як заборона перебувати у місці проживання?

Адже мета обмежувальних заходів (про що неодноразово зазначає сама авторка) - це захист потерпілої особи, а умова - перебування винного у так званому «небезпечному стані» (с. 157 роботи). Розширення підстави застосування обмежувальних засобів до усіх кримінальних правопорушень, де є шкода, що заподіюється потерпілій особі, суперечить вказаній меті та правовій природі обмежувальних заходів. У випадку вчинення злочину, пов'язаного з домашнім насильством, потерпіла особа потребує додаткового захисту у зв'язку з наявністю особливо тісного контакту з суб'єктом кримінального правопорушення. У зв'язку з особливими сімейними чи особистими стосунками, спільним місцем проживання і побутом між потерпілою від домашнього насильства особою і суб'єктом цього кримінального правопорушення є особливий емоційний зв'язок, внаслідок якого потерпіла особа є особливо чутлива і беззахисна. Однак складно уявити, щоб такий самий зв'язок виник між особою, яка вчинила, наприклад, кишенькову крадіжку, і потерпілим від цього кримінального правопорушення. Тому навряд чи сфера застосування тих обмежувальних засобів, які зараз передбачені в КК України, може бути автоматично розповсюджена на усі кримінальні правопорушення, якими заподіяно шкоду конкретній потерпілій особі. Окрім такої ознаки як наявність

шкоди потерпілій особі такі кримінальні правопорушення, припускаю, повинні характеризуватись також іншими, додатковими ознаками.

2. На с. 83 робота авторка визнає, що питання “щодо наявності елементів кари у видах засобів безпеки” (с. 83 роботи) має дискусійний характер. Також у роботі зазначено, що у доктрині кримінального права окремі автори (до таких Юлія Михайлівна відносить, зокрема, І.М. Горбачову) виділяють кару як ознаку заходів безпеки. Однак дисертантка приєднується до протилежної позиції науковців, які не виділяють кару як ознаку заходів безпеки, вказуючи, що “застосування до особи таких не переслідує мету покарати, а в кожному випадку така мета має специфічний характер”. Разом з тим, підстава застосування таких заходів (якою відповідно до чинної редакції КК України є вчинення особою злочину, пов'язаного з домашнім насильством) та їх правова природа (а саме те, що такі заходи як різновиди заходів кримінально-правового характеру полягають у обмеженні певних прав та свобод і мають примусовий характер) дає підстави не погодитися з Юлією Михайлівною у цьому питанні. Так, для обмежувальних заходів кара не є основною метою (що відрізняє їх від покарання), однак те, що такі заходи передбачені саме у кримінальному законі і є різновидом заходів кримінально-правового характеру, дає підстави для висновку про присутність карального елемента у їх правовій природі. Адже заборона спілкуватись з дитиною, або заборона перебувати у місці спільного проживання (яке часто може належати на праві власності особі, до якої встановлюється така заборона) містять каральний елемент.

3. Потребує додаткових аргументів висловлена Юлією Михайлівною пропозиція про щодо необхідності заміни терміну «обмежувальні заходи» на термін «обмежувальні засоби». З повагою ставлячись до викладеної позиції дисертантки, водночас зауважу, що переконливих аргументів на її користь в тексті роботи не відображено. Адже, як стверджує сама авторка, на с. 36 роботи засіб - це одна дія або прийом; а захід - це як сукупність або дій, або засобів. Будь-який обмежувальний захід з тих, що передбачені ст. 91-1 КК України за своєю природою є не однією дією, а їх сукупністю. Тому обмежувальний захід можна розглядати як сукупність засобів, які спрямовані на досягнення відповідного результату.

4. На с. 170 роботи авторка, пропонуючи способи удосконалення видів обмежувальних заходів, слушно пропонує відмовитися від конкретизації місця, у якому забороняється перебувати винному (йдеться про місце спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства) та розширити зміст цього виду обмежувального заходу. Однак запропоноване авторкою нове формулювання цього виду обмежувальних заходів - «Заборона перебувати у визначеному місці» (с. 170 роботи) - потребує певних уточнень. Адже метою застосування обмежувальних заходів, на думку Юлії Михайлівни, є «убезпечення потерпілої особи та запобігання вчиненню щодо неї протиправних діянь у майбутньому» (с. 217 роботи). Для того, щоб запропонований дисертанткою захід був спрямований саме на досягнення вказаної мети, вважаю, що місце, перебувати

у якому забороняється винній особі, повинне бути пов'язане з потерпілою особою, і відповідна вказівка повинна бути у кримінальному законі. Без вказаного уточнення, на мою думку, виникає запитання про те чи не є вказаний обмежувальний захід надмірним втручанням у права винної особи і чи узгоджується він із принципом пропорційності обмеження права на свободу пересування. Такі ж застереження виникають і щодо іншого виду обмежувальних заходів, який запропонований дисертанткою, а саме заборона наблизитися на визначену відстань до зазначених у рішенні суду місць (відповідна пропозиція зазначена на с. 173 роботи).

3. Крикливець Дмитро Євгенович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка, надав позитивну рецензію із зауваженнями:

1. У дисертації присвячено увагу питанню продовження строків застосування обмежувальних заходів. Зроблено висновок про необхідність диференціації строків залежно від виду вчиненого кримінального правопорушення за ступенем тяжкості (сторінки 181–184, 212, 218 дисертації).

Варто відзначити, що на сьогодні у кримінальному законі з цього питання є лише вказівка про можливість такого продовження та про його граничний строк. Водночас незрозумілими залишаються критерії, на основі яких суд повинен оцінювати, чи є необхідність у продовженні строку застосування обмежувальних заходів. А це питання пов'язано з оцінкою ефективності застосування конкретних обмежувальних заходів до конкретної особи протягом строків, на які вони первинно були призначені. Оскільки ефективність застосування обмежувальних заходів є оцінним поняттям, що викликатиме певні труднощі у її практичній оцінці, то питання про критерії її оцінки якраз і належить до тих, що слід було вирішити на сторінках дисертації.

2. У дисертації відзначено, що існує непослідовність в частині визначення 18-річного віку, з якого до особи можуть застосовуватися обмежувальні заходи, та 16-річним віком, з якого може наставати кримінальна відповідальність за домашнє насильство. На думку авторки, слід відмовитися від встановлення такої вікової межі (сторінки 178–181, 212 дисертації). Відповідно, і у запропонованих проектах статей КК України про обмежувальні заходи немає вказівки на вікові обмеження у застосуванні обмежувальних заходів (сторінки 217–218 дисертації).

Варто врахувати, що неповнолітні є категорією осіб, щодо яких ставлення законодавця відрізняється, якщо порівнювати з особами, які досягли повноліття. Наприклад, якщо йдеться про кримінальний закон, то законодавець у окремому розділі Загальної частини КК України передбачив підсистему покарань для неповнолітніх, що виключає можливість призначення їм окремих видів покарань, також істотно знизив їхні максимальні строки та розміри, передбачив можливість застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру тощо. Якщо розглянути Кримінальний процесуальний кодекс України, то він містить

низку процесуальних гарантій, спрямованих до дотримання прав та захист законних інтересів неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених.

Неможливо не згадати також і Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III (з наступними змінами), у ст. 231 якого йдеться про захист прав та інтересів дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. До них згідно ст. 1 цього Закону належать також і діти, які потрапили в умови, що негативно впливають на їхнє життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з перебуванням у конфлікті із законом. Метою діяльності передбачених Законом суб'єктів є мінімізація чи повне подолання складних життєвих обставин та сприяння поверненню дітей до батьків, інших законних представників.

Цікаво, що у проєкті КК України, окрім того, що також передбачено певні винятки, спрямовані на пом'якшення кримінальної відповідальності неповнолітніх, передбачено також і поняття «особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у молодому віці», тобто йдеться про особу, яка досягла 18-річного віку, але не досягла 21-річного віку. Такі особи також підпадають під певні винятки.

Ці винятки встановлені у законодавстві з урахуванням того, що неповнолітній є суб'єктом, який ще перебуває на шляху свого становлення як особистості, в силу чого потребує додаткової охорони. Саме тому надмірна суворість правових заходів, що застосовуються до неповнолітніх, може навпаки сформувати у них стійку установку на подальше вчинення кримінальних правопорушень.

Підсумовуючи викладене, варто відзначити, що пропозиція дисертантки йде в розріз з втіленим у чинному законодавстві загальним підходом щодо неповнолітніх, а тому потребує щонайменше значно глибшого обґрунтування, якщо взагалі не перегляду.

4. Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права і процесу Національного університету «Львівська політехніка», надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Видається, що авторка занадто захопилася соціальними аспектами встановлення кримінальної відповідальності за злочини, що пов'язані з домашнім насильством, що вплинуло на її визначення поняття обмежувальних заходів. На мій погляд, при визначенні поняття обмежувальних заходів потрібно було брати до уваги передусім формально-логічний (догматичний) метод, за допомогою якого і здійснюється визначення юридичних понять, а також тлумачення їхнього змісту та обсягу. Крім цього, враховуючи, що авторка у цьому підрозділі доходить до висновку про те, що визначення, які даються в науці кримінального права, відображають лише формальні (передбачені кримінальним законом) ознаки обмежувальних заходів, а повинні відображати сутнісні, істотні ознаки відповідного явища, то тут варто сказати про використання у проведенні наукового дослідження як основного – діалектичного методу (чи підходу), який якраз дає змогу виявити сутність явища.

2. Авторка пропонує вдосконалення законодавчого положення, яке стосується обмежувального заходу у вигляді заборони перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства, водночас недостатньо уваги приділила ефективності застосування цього заходу як його визначено в чинній редакції КК України. Йдеться про випадки, коли право власності належить суб'єкту кримінального правопорушення і суд застосовує до нього цей різновид обмежувальних заходів. Чи не порушується в цьому разі принцип гендерної рівності, оскільки для потерпілої особи існують відповідні місця, де вона може перебувати (притулки)?

3. Спірною є позиція авторки про те, що обмежувальні заходи не містять карального елемента. На мій погляд, застосування обмежувальних заходів в більшості випадків істотно обмежує права і свободи винного, що іманентно спричиняє йому страждання, які можуть і повинні розглядатися як елемент карального впливу на нього.

4. Недостатньо є аргументованим висновок про те, що обмежувальні заходи мають міжгалузевий характер. Як видається, обмежувальні заходи, передбачені у КК України носять лише кримінально-правовий характер, а що ж стосується правових заходів протидії та запобігання домашньому насильству, передбачених у інших нормативно-правових актах, то це інші за правовою природою заходи, на що наголошує і сама авторка.

5. Так, авторка зазначає: «доведено, що альтернативні діяння, які передбачені у статті 390-1 КК України, за умови правильного тлумачення не мають суперечностей між собою, а навпаки, слугують ще однією гарантією для потерпілої особи. Тож, запропоновано за умисне невиконання особою призначених їй обмежувального припису, невиконання програми для кривдників залишити кримінальну відповідальність, а також встановити кримінальну відповідальність за умисне невиконання термінового заборонного припису. Однак виділити діяння у формі умисного невиконання кримінально-правових обмежувальних засобів як окремий склад злочину, в окрему частину цієї ж статті, за вчинення яких особа повинна зазнати тяжких кримінально-правових наслідків. Хоча б на підставі того, що обмежувальні засоби призначаються особі за вчинене суспільно небезпечне діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, що істотно відрізняє їх від суміжних понять у інших галузях права, а тому потребують більш суворої реакції держави до правопорушника, який їх умисно не виконує» (с. 204-205). Проте формулювання такого висновку викликає потребу у конкретних рекомендаціях щодо вдосконалення цієї норми, а саме варто би було сформулювати статтю у КК України, яку авторка пропонує.

5. Созанський Тарас Іванович, кандидат юридичних наук, професор, перший проректор Львівського державного університету внутрішніх справ, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Авторкою доволі поверхнево окреслений стан дослідження обмежувальних заходів. Цей підрозділ повинен давати уявлення про те, які питання щодо обмежувальних заходів є досліджені повно, які потребують подальшого дослідження, а які не досліджувались взагалі. Та і за логікою речей цей підрозділ мав би бути першим у розділі першому дисертації.

2. Одним із наукових висновків авторки є пропозиція використовувати термін «засіб», замість «захід». Авторка зазначає, що у словосполученнях кримінально-правової сфери розуміння терміна «захід» потрібно розуміти як сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь. Натомість «засіб» – прийом, якась спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось (с. 36). Однак будь-який обмежувальний захід з тих, що передбачені ст. 91-1 КК України, – це не одна дія, а сукупність таких дій. Тому можливо обмежувальні заходи – це сукупність засобів, які спрямовані на досягнення відповідного результату. Саме тому законодавець і використовує цей термін. Необхідність додаткового обґрунтування своєї позиції і певну невпевненість у ній продемонстровано навіть у запропонованих дисертанткою змінах до чинного Кримінального кодексу, запропонувавши нову редакцію і нову статтю у цьому розділі (а відтак, якщо врахувати ці пропозиції, то цей розділ складатиметься лише з цих двох статей «Обмежувальні засоби», «Застосування обмежувальних засобів»), авторка не пропонує змінити назву самого розділу «Обмежувальні заходи».

3. Авторка пропонує кримінально-правові обмежувальні заходи застосовувати і до кримінальних правопорушень, які не пов'язані з домашнім насильством. Так, така пропозиція є прийнятна, однак, вважаю, потребує додаткового обґрунтування, у зв'язку з тим, що КК України містить чималу кількість заходів кримінально-правового впливу, які можуть бути застосовані до особи у таких випадках. Наприклад, доволі дивним видається застосування до винного заборони переслідувати потерпілу особу, з якою він навіть незнайомий і не знає місця її проживання чи перебування.

4. У дисертаційній роботі обґрунтовано необхідність змінити положення ч. 3 ст. 91-1 КК України у зв'язку з потребою гармонізації його відповідно до інших. І дисертантка навіть зробила перші кроки в цьому напрямку: погодилась з тим, що це питання вдало намагаються вирішити у Проекті нового Кримінального кодексу України та запропонувала доповнити чинний Кримінальний кодекс України статтею «Застосування обмежувальних засобів». У цій нормі про обмежувальні засоби робить спробу поділити і передбачити строки, на який можуть застосовуватись обмежувальні засоби, за вчинений кримінальний проступок, і строки, на який можуть застосовуватись обмежувальні засоби, за вчинений злочин (с. 182, с. 218). Проте, на жаль, авторка, пропонуючи таке удосконалення положень про обмежувальні заходи, не звертає увагу на можливість диференціації строків їх застосування залежно від конкретного виду обмежувального заходу.

Загальна оцінка роботи і висновок. Дисертаційне дослідження **Ковалик Юлії Михайлівни** на тему «Обмежувальні заходи в кримінальному праві України» є самостійною та ґрунтовною науковою працею, яку виконано з дотриманням вимог академічної доброчесності. У ній досліджено один із різновидів заходів кримінально-правового характеру, а саме обмежувальні заходи. З огляду на те, що даний вид заходів кримінально-правового характеру регламентовано у вітчизняному кримінальному праві вперше шляхом доповнення Кримінального кодексу України Законом України № 2227-VIII від 06.12.2017 року, робота характеризується науковою та практичною цінністю. У дисертаційній роботі проаналізовано значну кількість судової практики, зарубіжний досвід правової регламентації щодо вказаного предмету дослідження.

Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі та опубліковані у наукових статтях, належать авторці і є її науковим доробком. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. Праць, опублікованих у співавторстві, немає. Обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів дослідження обумовлюється, передусім, тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій є обґрунтованими з точки зору існуючих вимог до наукового дослідження такого рівня. У дисертації комплексно досліджено ключові теоретико-прикладні аспекти обмежувальних заходів в кримінальному праві України. В результаті здійсненого дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, які можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти під час підготовки навчальних програм, посібників та підручників, а також проведення лекційних і практичних занять з дисциплін: «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», «Кримінально-виконавче право України», «Кримінологія» та інші. Водночас одержані результати дослідження мають і практичне значення, адже викладені у дисертації висновки та рекомендації можуть бути використані для удосконалення положень кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого та іншого законодавства України, а також для вдосконалення практики застосування до особи обмежувальних заходів, передбачених КК України.

За кількістю і рівнем публікацій, апробацією на наукових конференціях дисертація «Обмежувальні заходи в кримінальному праві України» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, **Ковалик Юлія Михайлівна**, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 (п'ять) членів ради.

«Проти» – немає членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.082 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, присуджує **Ковалик Юлії Михайлівні** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Голова
спеціалізованої
вченої ради
ДФ 35.051.082

доц. Лідія ПАЛЮХ

